

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI**

TOSHKENT MOLIYA INSTITUTI

BYUDJET HISOBI VA DAVLAT JAMG'ARMALARI FAKULTETI

“Pensiya ishi” kafedrası

KURS ISHI

Mavzu: Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimini boshqarish

**Bajardi: BPI-70 guruh
To'rajonov Ya
Tekshirdi: Z.Beknazarov**

Toshkent 2014/2015

Reja

Kirish

1. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimining zarurligi, ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va ahamiyati
2. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minotini tashkil etish amaliyoti
3. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimini rivojlantirishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish yo'nalishlari

xulosa

adabiyotlar ro'yxati

Kirish

O'zbekistonda aholini ijtimoiy muhofaza qilishga va kuchli ijtimoiy siyosat olib borishga qaratilgan davlat siyosati iqtisodiyot modernizatsiyalashuvi davrining asosiy omillaridandir. Aholini ijtimoiy muhofaza qilish tamoyili mamlakatimiz ichki siyosiy barqarorligi uchun o'ta muhim shartlardan biri ekanligi ta'kidlab o'tilgan. Mazkur tamoyilning ahamiyati ijtimoiy ziddiyatlarning oldini olishga qaratilgani va mamlakat mustaqilligini saqlab qolishni zaruriy sharti ekanligidir.

O'zbekistonda 2015 yil jamiyatimiz hayotidagi yangilanish jarayonlari va islohotlarni rivojlantirish va chuqurlashtirishning mantiqiy davomi bo'lib, iqtisodiyotimizning salohiyati, barqarorligi va mutanosibligini mustahkamlash yo'lida, eng muhimi, ijtimoiy himoyani kuchaytirishga va xalqimizning turmush darajasini yaxshilashga qaratilgan ishlarimizda yangi va yuksak bosqich bo'ldi. "...2014 yilda ijtimoiy sohada ham chuqur sifat o'zgarishlari ro'y berdi. Bu sohaning barqaror faoliyatini ta'minlash va rivojlantirishga davlat budjeti jami xarajatlarining qariyb 60 foizi yo'naltirilmoqda"¹.

Zero, "Iqtisodiyotimizning jadal va mutanosib rivojlanib borayotgani aholi hayot darajasi va sifatini izchil oshirish uchun mustahkam zamin yaratmoqda. Budget tashkilotlari xodimlarining ish haqi, pensiya va stipendiyalar hajmi o'tgan yili 23,2 foizga oshdi. Aholining jon boshiga to'g'ri keladigan real daromadlar esa 10,2 foizga ko'paydi."²

Yurtboshimiz ijtimoiy muammolarni muvaffaqiyatli hal etish, ishonchli ijtimoiy kafolatlarni yaratish, mehnatning manfaatli bo'li-shini kuchaytirish islohotlarni o'tkazish uchun mustahkam ijtimoiy ta-yanch bo'ladi, ular muqarrarligining garovi bo'lib xizmat qiladi,- deb ijtimoiy siyosatning ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini tushuntirib berdilar. Ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tish kontseptsiyasida ijtimoiy infrastrukturani rivojlantirish va aholining kam ta'minlangan guruhlarini ijtimoiy himoyalashni ta'minlash chora-tadbirlari ko'riladi, bu iqtisodiy-ijtimoiy islohotlardan biri - davlatning ijtimoiy barqarorligini ta'minlaydi. Bugun yurtimizda har tomonlama mustahkam huquqiy asosga ega bo'lgan ishonchli ijtimoiy himoya tizimi shakllandi va u amalda o'zini oqlamoqda. Davlat pensiya tizimi bilan birgalikda

¹ Karimov I.A. "2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. \ Xalq so'zi. 2015 yil. 16 yanvar.

² O'sha yerda

shakllantirilgan jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanishni samarali tashkil etishni yanada takomillashtirish masalalari bitiruv malakaviy ishining dolzarbligini belgilaydi.

1. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimining zarurligi, ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va ahamiyati

Bozor iqtisodiyoti sharoiti o'zining ijobiy tomonlari bilan bir qator ziddiyatli tomonlari ham mavjud bo'lib jumladan, mamlakat aholisining daromad jihatdan tabaqalashuvi ijtimoiy nobarqarorlikning vujudga kelishiga sabab bo'ladi. Bunda, u esa bir qator aholi qatlamining kam ta'minlangan turmush kechirish sharoiti bilan birga yuz beradi. Mazkur ijtimoiy muammolarni yumshatish uchun har bir mamlakat o'ziga xos tarzda ijtimoiy siyosat oli boradi. Bunday siyosatning mohiyati shundaki, davlat aniq ishlab chiqilgan va aholining u yoki bu sabablarga ko'ra daromad ishlab topish imkoniyatiga ega bo'lmagan qatlamlarini ijtimoiy himoya qilish tizimi bilan qamrab olishga harakat qiladi.

Prezidentimiz ta'kidlaydiki, "Bugungi kunda dunyoning turli mintaqalarida shiddat bilan sodir bo'layotgan jarayonlar va birinchi navbatda, qarama-qarshiliklarning kuchayib borayotgani, jahon bozorlaridagi vaziyatning tez o'zgarayotgani, hali-beri davom etayotgan jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi va uning oqibatlari, dunyoning ko'plab davlatlarida investitsiya faolligining susayishi va o'sish sur'atlarining pasayishi mamlakatimiz iqtisodiyotiga ham o'zining salbiy ta'sirini o'tkazmasdan qolmaydi."³ Mamlakatda samarali ijtimoiy ta'minot tizimining amal qilishi vujudga kelishi mumkin bo'lgan ijtimoiy muammolarni bartaraf qilish imkonini beradi. Rivojlangan mamlakatlarda faoliyat ko'rsatayotgan ijtimoiy ta'minot tizimi insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida ijtimoiy muammolarni hal qilishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Davlat pensiya tizimining mavjudligi va uning amal qilishi maqsadli aniq yo'naltirilgan mablag'larning samarali sarflanishini aks ettiradi. Ushbu tizimning mavjudligi ishlovchining o'zini mustaqil ta'minlash to'g'risida qayg'urishini qisman cheklaydi, mehnat faoliyatini to'xtatgandan keyin pul daromadlari olishga bo'lgan ishonch ularni mehnat sifatini oshirishga qaratilgan manfaatdorligini kamaytiradi. Ishlovchi o'zini moddiy jihatdan mustaqil ta'minlashga bo'lgan ehtiyoji va doimiy intilishi uni mehnat unumdorligini oshirishga rag'batlantiradi. Bu dalilning boshqa jihati investitsion jarayonlarni yanada takomillashtirish maqsadlaridan kelib chiqib iqtisodiy o'sishga yo'naltirilgan aholi jamg'armalarini rag'batlantirib boradi. Shundan kelib chiqib, ta'kidlash joizki kelajakda mustaqil moddiy ta'minlanish to'g'risida qayg'urish faol aholi qatlamini o'zining mehnat faoliyati jarayonida o'z hohishiga ko'ra jamg'armalar qilishga majbur etadi. Bu esa o'z navbatida ularning banklardagi jamg'arma mablag'lari investitsiya sifatida foydalanilishi va mehnat unumdorligining ortishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Natijada belgilangan muddatda pensionerlarni daromad manbai harakatga keladi va ushbu mablag'lar iqtisodiyotni rivojlantirishga yo'naltiriladi.⁴

³ Karimov I.A. "2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir". O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. \Xalq so'zi. 2015 yil. 16 yanvar.

⁴ Kasimova G.A., Botirov A.A. Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti. Monografiya. «TAMADDUN». T., 2015. 118 b.

Jamg'arish har doim ham muntazam investitsiyaga aylanmaydi. Ushbu holatda uy xo'jaliklarini nazarda tutish lozim, ammo amaliyot ko'rsatishicha, bank mablag'lari har doimo xam real kapitalga aylana olmaydi. Muayyan sharoitlarda ular moliyaviy, spekulativ, harakatchan kapital shaklida bo'lishi kuzatilmoqda. Shunday qilib, xususiy jamg'armalar ishlab chiqarish samaradorligi, real iqtisodiy o'sish omiliga aylanmasligi ham mumkin. Hukumatning muayyan monetar siyosati tufayli pul qadrsizlanishi va sobiq yollanma ishlovchining o'zini takror ishlab chiqaruvchanlik funktsiyasini yo'qotishi mumkin.

Kishilarning subektiv sifatleri hayotdagi turli ekstremal holatlar ta'sirini ham inobatga olishi lozim va ularning shaxsiy jamg'armalarini yetarli darajada bo'lmasligiga ta'sir ko'rsatadi.

Davlat tomonidan amalga oshiriladigan markazlashtirilgan jamg'arish yoki ishlovchilarining ish haqining bir qismini badal ko'rinishida pensionerlar foydasiga undirish pensiya to'lovlari manbaining ishonchli asosini ta'minlaydi. Bu imkoniyat nafaqat emissiya yo'li bilan, balki ijtimoiy siyosat doirasida zaruriy hollarda ish haqi miqdorini joriy ish haqi va pensiya ajratmalariga taqsimlashga tegishli o'zgartirishlar kiritish yo'li bilan ham amalga oshirilishi mumkin. Bugungi kunda tadqiq etilayotgan avlodlar birdamligi, zamonaviy qayta taqsimlash tamoyiliga asoslangan pensiya tizimi ishlovchilarning tegishli moliyaviy muassasalarga xususiy pensiya jamg'armalar qilishlarini inkor etmaydi.

Ayniqsa bu borada to'g'ri tashkil etilgan pensiya tizimi iqtisodiyotni investitsiyalashning moliyaviy manbai bo'lib xizmat qilishi mumkinligini e'tirof etishimiz zarur.

Pensiya ta'minoti tizimi oldida quyidagi muhim maqsadlar turadi.⁵

- keksalik davrida kambag'allikdan himoyalash;
- mehnat faoliyati tugashi bilan pensiyaga chiqish oldidan to'lanadigan ish haqi miqdoriga proportsional tarzda belgilangan muayyan miqdordagi kafolotlangan daromadni ta'minlash;
- bu daromadni kelajakda turmush darajasining pasayishidan himoyalash.

Pensiya tizimini moliyaviy ta'minlash usullari:

- jamg'arma tarkibi,
- xususiy, kasbiy tizimlar va davlatning roli,
- ta'minot badallari va pensiya to'lovlarining o'zaro aloqasi pensiya tizimini amal qilishining samaradorlik darajasini belgilovchi muhim jihatlar hisoblanadi.

Pensiya tizimining bu ikki bir-biridan printsiptial farq qiluvchi modellari o'rtasida ko'pgina oraliq variantlar mavjud bo'lib, ulardan har biri tizimdagi kamchiliklarni kamaytirish va ularning ustunligini kuchaytirishiga yo'naltirilgandir. Bu tegishli tashkiliy-huquqiy tarkibni yaratishga urinishda o'z ifodasini topadi. Bunday tarkibni umumlashgan shaklda uch darajali tizim shaklida ko'rishimiz mumkin:

- davlat nazorati ostida amalga oshiriluvchi umumiy va majburiy pensiya tizimi. Mazkur modelda pensiya miqdori ish haqi miqdoriga bog'liq bo'ladi, ish beruvchi va yollanma ishlovchidan olinadigan badallarni qayta taqsimlash tamoyili asosida moliyalashtiriladi;
- majburiy ijtimoiy ta'minot tizimi orqali beriladigan va minimal ta'minot stajini "to'plagan" kishilar uchun davlat budjeti dotatsiyasidan foydalanuvchi ijtimoiy pensiya tizimi;
- to'la kapitallashtirish va jamg'arish tamoyiliga asoslangan, individual hisoblarni yuritish orqali amalga oshiriladigan xususiy pensiya tizimi.

Pensiya ta'minotining mazkur modeli quyidagi yondoshuvlarga asoslanadi:

⁵ Vaxabov D.R. Pensiya tizimini isloh qilishning jahon tajribasi // Moliya. – Toshkent, 2010.- № 4.– B. 21-27

- birinchidan, mamlakatning barcha fuqarolarini kambag'allikdan ijtimoiy himoyalash uning vazifasidir (ijtimoiy pensiyalar);
- ikkinchidan, umumiy ta'minot tizimi uch darajali tizimning muhim elementi hisoblanadi hamda barcha iqtisodiy faol aholiga qarilik bo'yicha pensiyani "ishlab topish"ni ta'minlaydi;
- uchinchidan, qo'shimcha ixtiyoriy ta'minot tizimi, u har bir ishlovchi fuqaroga xususiy jamg'armalar qilish imkonini beradi.

Ijtimoiy ta'minot tizimi davlat, ixtiyoriy, jamoa va xususiy institutlar, tijorat va notijorat tashkilotlarini o'z ichiga olgan aralash iqtisodiyot tamoyilida quriladi. Shunday qilib, **pensiya ta'minoti** - aholini turli ijtimoiy-iqtisodiy xavf-xatarlardan moddiy ta'minotlashni tashkil etish jarayonida vujudga keluvchi **moliyaviy-iqtisodiy munosabatlar tizimidir**.

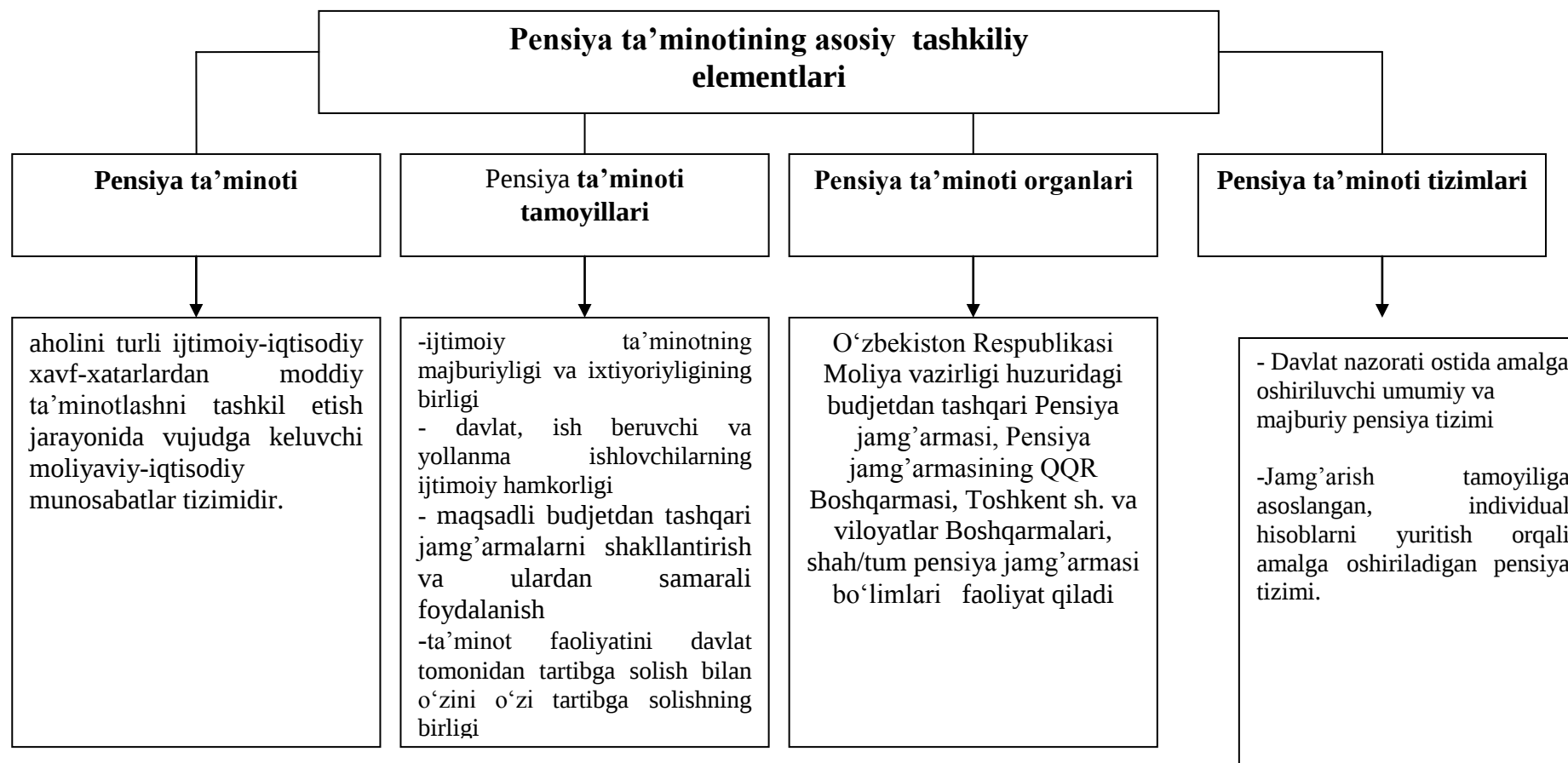
Pensiya ta'minoti moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashning yirik oqimi bo'lib, iqtisodiyotda mahsulotlar, resurslar va daromadlarning makroiqtisodiy doiraviy aylanishiga, aholining iqtisodiy faolligini rag'batlantirishga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Pensiya tizimi bilan iqtisodiyotning boshqa qismlari uzviy bog'liq bo'lib, to'g'ri tashkil etilgan pensiya tizimi iqtisodiyotni investitsiyalashning moliyaviy manbasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Ishlovchilarning pensiya jamg'armasiga to'lovlari, iqtisodiy nuqtai nazardan ularning ish haqining bir qismidir. U ishchi kuchining qiymatiga kiradi, ammo to'lovlar institutsional muayyan kechiktirilgan muhlatda amalga oshiriladi. Bu ishlovchilarning pensiya jamg'armasiga qo'ygan va qaytarilishi lozim bo'lgan o'ziga hos maqsadli ulushi, omonatidir. Yollanma ishlovchini samarali mehnatga undovchi sabablarning yuqori darajasi bir tomondan, pensiya miqdorining tegishli yashash minimumiga nisbati, pensiya to'lovlarining xarid imkoniyatiga bog'liq bo'lsa, ikkinchi tomondan, ishlovchining malaka darajasi ishlagan davrlari mobaynida mehnat faoliyatining intensivligi darajasiga bog'liqdir.

Bu imkoniyat nafaqat emissiya yo'li bilan, balki ijtimoiy siyosat doirasida zaruriy hollarda ish haqi miqdorini joriy ish haqi va pensiya ajratmalariga taqsimlashga tegishli o'zgartirishlar kiritish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin. Tadbiq etilayotgan avlodlar birdamligi qayta taqsimlash tamoyiliga asoslangan bo'lib, pensiya tizimi ishlovchilarning tegishli moliyaviy muassasalarga xususan, jamg'ariladigan pensiya jamg'armalariga mablag'lar qo'yishini inkor etmaydi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimiga badallarni qayta taqsimlashning davlat mexanizmi yordami bilan individuallashtirilgan hisobraqamlardan foydalangan holda, moliyaviy ta'minlash, pensiya tizimini tashkil etishning o'ziga xosligi, belgilanan yagona badallarni hisobga olib, pensiya miqdorini belgilash kabilar xosdir.

Jamg'arib boriladigan pensiyani olish uchun muayyan jamg'arma stajiga ega bo'lish va qonunda ko'rsatilgan pensiya yoshiga etish zarur. Jamg'arish tamoyiliga asoslangan pensiya tizimida badallar kapitallashtiriladi va pensiya hisobi individual hisob asosida shakllantirilib boriladi, shaxsiy hisoblarda jamg'arilgan jamg'arma badallari pensiya darajasini belgilaydi.

2–rasm. Pensiya ta'minotining tashkiliy elementlari⁶

⁶ Xaitov A., Ziyadulaev M. O'zbekistonda pensiya ta'minoti va xorijiy tajribasi. O'quv qo'llanma. –T.: “Adolat”. 2009. -172 b.

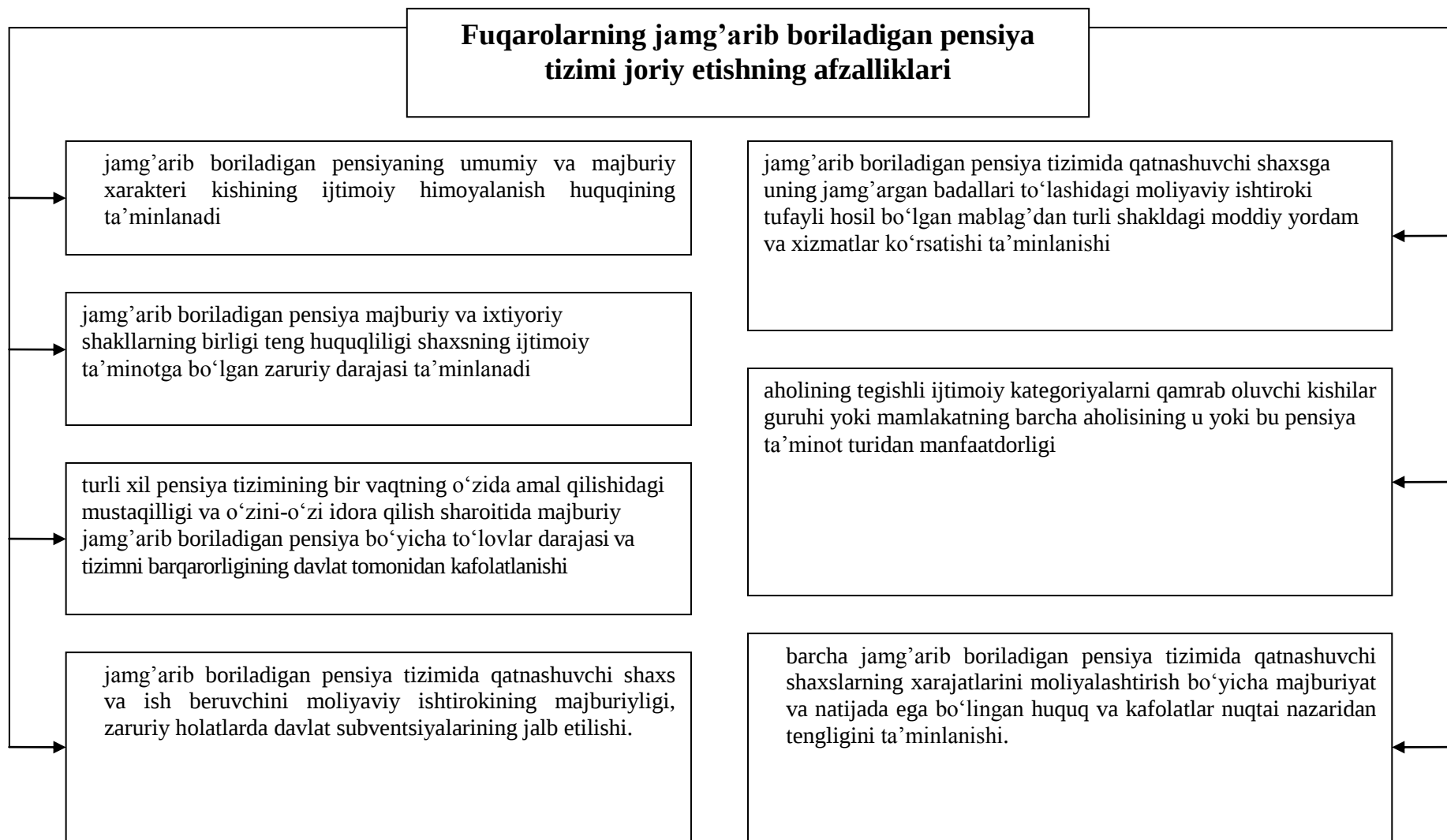
Jamg'ariladigan pensiya tizimlari hukumatning moliyaviy kafolatlaridan foydalanadi, ular daromadni ta'minlash imkonini beruvchi moliyaviy bozorlarning ishtirokchilariga aylanadi. Natijada pensiya to'lovlari ishlovchilarning nafaqat pensiyaga chiqqunga qadar bo'lgan ish haqidan, balki, mehnat faoliyati mobaynida to'langan badallari miqdoriga foizni ifoda etadi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimining qo'llanishi mavjud pensiya tizimidagi kamchiliklarni kamaytirish va uning afzalligini kuchaytirishga yo'naltirilgandir. Hozir bizda ikki xil avlodlar birdamligi va jamg'arma tuzilmalarining tarafdorlari mavjud. Gap shundaki, daromad miqdori kam bo'lgan fuqarolar o'zining hamma daromadlarini iste'mol qilishga majbur bo'lganligi sababli jamg'arish pensiyasi tizimiga to'la o'ta olmaydi. Biroq jamg'arish tizimidan butunlay voz kechish kerak degan xulosa qilish ham noo'rindir.

Jamg'arib boriladigan pensiya iqtisodiy faol aholining ish joyi, mehnatga layoqati va daromadini yo'qotish bilan bog'liq turli hodisalardan ijtimoiy himoyalash shakli hisoblanadi. Davlatning nazorati asosida ish beruvchilar va ishlovchilarning maqsadli badallaridan shakllanuvchi maxsus budjetdan tashqari ijtimoiy jamg'armalardan moliyalashtirilishi jamg'arib boriladigan pensiya tizimining xususiyatli jihatidir. Jamg'arib boriladigan pensiya keksalik, kasallik, baxtsiz hodisa tufayli, mehnat qobiliyatini yo'qotish holatlarini oldini olishga qaratilgan jamg'armadir.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi moliyaviy kategoriya sifatida pul mablag'larining maqsadli jamg'armalarni shakllantirish va undan keksalik chog'ida foydalanish shakl va usullarini yig'indisini o'z ichiga olgan iqtisodiy munosabatlar tizimini aks ettiradi. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonunning maqsadi fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarini tartibga solishdan iborat.

Jamg'arib boriladigan pensiya kategoriya sifatida pul mablag'larining maqsadli jamg'armalarini shakllantirib, keksalik chog'ida foydalanish shakl va usullarini yig'indisini o'z ichiga olgan iqtisodiy munosabatlar tizimini aks ettiradi. Bu borada qabul qilingan qonunning maqsadi – fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdir.

5-rasm. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya tizimi joriy etishning afzalliklari⁷

⁷ Qosimova G.A., Karimova Z.X. Budjetdan tashqari fondlar. O'quv qo'llanma. –T.: “IQTISOD-MOLIYA”. 2009. - 212 b.

O'zbekiston Respublikasida "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonunini talablarini ijro etish va pensionerlarning farovonligini qo'shimcha ravishda oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida Vazirlar Mahkamasi tomonidan "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonunni amalga oshirish chora-tadbirlari haqida Qaror qabul qilindi va Respublikamizda 2005 yil 1 yanvardan amaldagi fuqarolarning pensiya ta'minoti tizimiga qo'shimcha ravishda fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimi joriy etildi. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonunning maqsadi – fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarini tartibga solishdan iborat. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimining o'ziga xos xususiyati davlatning nazorati asosida ish beruvchilar va ishlovchilarning maqsadli badallaridan shakllanuvchi maxsus budjetdan tashqari ijtimoiy jamg'armalardan pensiyalarni moliyalashtirilishidir. "Jamg'arib boriladigan pensiya" kategoriya sifatida pul mablag'larining maqsadli fondlarini shakllantirib, keksalik chog'ida foydalanish shakl va usullarini yig'indisini o'z ichiga olgan iqtisodiy munosabatlar tizimini aks ettiradi.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti olish huquqiga ega. "Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti — fuqarolarni shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisob-varaqlaridagi mablag'lardan davlat pensiyasiga qo'shimcha ravishda pul mablag'lari bilan ta'minlashdir"⁸.

Jamg'arib boriladigan ixtiyoriy pensiya badallari — shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'iga ixtiyoriylik asosida kiritiladigan pul mablag'lari hisoblanadi. Jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallari — shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'iga majburiy tartibda kiritiladigan pul mablag'laridan iborat.⁹

Qonunning ijrosi yuzasidan Xalq banki va mahalliy hokimiyat organlari tomonidan jamg'arib boriladigan pensiya tizimini amalda joriy etish bo'yicha ishlar tashkil etildi. Respublikaning barcha mintaqalaridagi Xalq banki bo'limlarida xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning taqdimnomasi bo'yicha fuqarolar uchun yakka tartibdagi jamg'arib boriladigan pensiya hisob-varaqlari ochildi, shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya daftarchalari berilib jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga qo'yishning elektron ma'lumotlar bazasi shakllantirildi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida pensiya jamg'armalarini fuqarolar va xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning mablag'lari hisobiga emas, balki davlat budjetiga to'lanishi lozim bo'lgan mablag'lardan ajratmalar hisobiga shakllantirish mexanizmi amal qilmoqda. Bunda, fuqarolarning yakka tartibdagi jamg'arib boriladigan pensiya hisob-varaqlariga majburiy badallar jismoniy shaxslar daromad solig'ining budjetga yo'naltiriladigan bir qismi hisobidan amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki Xalq banki bilan birgalikda ish beruvchilar tomonidan fuqarolarning yakka tartibdagi jamg'arib boriladigan pensiya hisob-varaqlariga majburiy badallarni qo'shib to'lash tartibini amalga oshiradi. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya hisob-varaqlariga badallar o'z vaqtida va to'liq o'tkazilmaganligi uchun

⁸ O'zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonuni. 2004 yil. 2 dekabr

⁹ O'zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonuni. 2004 yil. 2 dekabr

aybdor shaxslarga nisbatan soliqqa oid amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq ta'sir choralari qo'llaniladi.

Mazkur tizimning mamlakatimizda qo'llanilishi jarayonida quyidagi tamoyillarga amal qilish ko'zda tutilgan:

- jamg'arib boriladigan pensiya umumiy va majburiy xarakteri, ijtimoiy kafolatlarini amalga oshirishdagi imtiyozlar, kishining ijtimoiy himoyalash huquqining ta'minlanishi;
- jamg'arib boriladigan pensiya, majburiy va ixtiyoriy shakllarning birligi, teng huquqliligi, shaxsning ijtimoiy darajasi ta'minlanadi va uning keksalik chog'ida yaxshi yashashi uchun ta'sir ko'rsatishi;
- turli xil pensiya tizimining bir vaqtning o'zida amal qilinishdagi mustaqilligi va o'zini o'zi idora qilish sharoitida majburiy jamg'arib boriladigan pensiya bo'yicha to'lovlar darajasi va tizimning barqarorligi davlat tomonidan kafolatlanishi;
- jamg'arib boriladigan pensiya tizimida qatnashuvchi shaxs va ish beruvchining moliyaviy ishtiroki majburiyligi, zaruriy holatlarda davlat subsidiyalarining jalb etilishi. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida qatnashuvchi shaxsga uning jamg'argan badallari to'lanishidagi moliyaviy ishtiroki tufayli hosil bo'lgan mablag'dan unga qonunga ko'ra turli shakldagi moddiy yordam va xizmatlar ko'rsatilishi ta'minlanadi;
- aholining tegishli ijtimoiy kategoriyalarni qamrab oluvchi kishilar guruhi (ishchilar, xizmatchilar, mehnatkashlarning alohida kasb bo'yicha kategoriyalari, alohida hududlarning barcha aholisi) yoki mamlakatning barcha aholisining u yoki bu pensiya ta'minot turidan manfaatdorligi;
- barcha jamg'arib boriladigan pensiya tizimida qatnashuvchi shaxslarning xarajatlarini moliyalashtirish bo'yicha majburiyat va ega bo'lgan huquq va kafolatlari nuqtai nazaridan tengligi;
- oldindan ko'rilmagan kishilarning sog'ligi yoki ularning moddiy ahvoliga xavf soluvchi, holatlarda barcha mehnatkashlar va ularning oila a'zolarini huquqiy imkoniyatlarini yaratish.

Jamg'arib boriladigan pensiya iqtisodiy faol aholining ish joyi, mehnatga layoqati va daromadini yo'qotish bilan bog'liq turli hodisalardan ijtimoiy himoyalash shakli hisoblanadi. Davlatning nazorati asosida ish beruvchilar va ishlovchilarning maqsadli badallaridan shakllanuvchi maxsus budjetdan tashqari ijtimoiy jamg'armalardan moliyalashtirilishi jamg'arib boriladigan pensiya tizimining xususiyatli jihatidir. O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti olish huquqiga ega.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida ixtiyoriylik asosida ishtirok etuvchi fuqarolarni hisobga olish ularning arizasiga muvofiq mazkur fuqarolarning yashash joyidagi Xalq banki filialida amalga oshiriladi. O'zining shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'ida mavjud bo'lgan ma'lumotlarni Xalq banki filialidan bir yilda bir marta bepul, shuningdek, o'z so'roviga ko'ra istalgan vaqtda olish huquqiga ega. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonunning maqsadi fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarini tartibga solishdan iborat. Davlat tomonidan amalga oshiriladigan markazlashtirilgan jamg'arish yoki ishlovchilar ish haqining bir qismini badal ko'rinishida

pensionerlar foydasiga undirish pensiya to'lovlari manbaining ishonchli asosini ta'minlaydi. Bu imkoniyat nafaqat emissiya yo'li bilan, balki ijtimoiy siyosat doirasida zaruriy hollarda ish haqi miqdorini joriy ish haqi va pensiya ajratmalariga taqsimlashga tegishli o'zgartirishlar kiritish yo'li bilan amalga oshirilishi mumkin.

2. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minotini tashkil etish amaliyoti

Pensiya ta'minoti moliyaviy resurslarni qayta taqsimlashning yirik oqimi bo'lib, iqtisodiyotda mahsulotlar, resurslar va daromadlarning makroiqtisodiy doiraviy aylanishiga, aholining iqtisodiy faolligini rag'batlantirishga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Pensiya tizimi bilan iqtisodiyotning boshqa qismlari uzviy bog'liq bo'lib, to'g'ri tashkil etilgan pensiya tizimi iqtisodiyotni investitsiyalashning moliyaviy manbasi bo'lib xizmat qilishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek, „..Hukumatimiz tayyorlayotgan dasturda kekxa avlod vakillari, avvalo, 1941-1945 yillardagi urush va mehnat fronti faxriylarini har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularga ko'rsatiladigan tibbiy va ijtimoiy xizmat darajasi va sifatini oshirish, muhtojlarni yordamchi va rehabilitatsiya texnik vositalari bilan ta'minlash, tumanlar va mahallalarda qariyalarimiz uchun muloqot markazlari, ularning qiziqishlaridan kelib chiqqan holda, turli klublar tashkil etish, jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlari uchun sharoitlar yaratish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ko'zda tutilishi lozim.“¹⁰

Davlat pensiya ta'minoti tizimini takomillashtirish, pensionerlarning moddiy farovonligini oshirish va ijtimoiy adolatli tamoyillarini mustahkamlash maqsadida, 1993 yilda qabul qilingan „Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida“gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga bir qator o'zgartirish va qo'shimchalar kiritildi.

Jumladan, 2011 yil 1 yanvardan tegishli o'zgartirishlar kiritilib, o'z ahamiyatini yo'qotgan ayrim imtiyozlar va mehnat faoliyatining alohida davrlarini ish stajiga hisoblash mexanizmlari takomillashtirildi hamda endilikda yoshga doir pensiyalarni tayinlashda mehnat stajining quyi chegarasi belgilandi.

Shuningdek, 2012 yil 6 yanvardan kuchga kirgan „Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida“gi Qonuniga o'zgartirish va qo'shimchalarda ijtimoiy mo'ljalning universalligi tamoyillarini bosqichma-bosqich amalga oshirish, fuqarolarning pensiyasini hisoblab chiqarish uchun olinadigan o'tgan yillardagi ish haqlarini pensiya tayinlanadigan kundagi ish haqi darajasiga keltirish uchun Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilab beriladigan tartibga asosan qayta hisoblashning amalga oshirilishi nazarda tutilgan.

Pensiya jamg'armasi daromadlari barqarorligini ta'minlash va pensiya to'lovlarini belgilangan muddatlarda moliyalashtirish vazifasi ham ijobiy hal etilayotganligi maqtovga loyiqdir. Jumladan, jamg'armaning 2014 yil uchun belgilangan daromadlari prognoz ko'rsatkichlari 100,8 % bajarilishiga erishildi¹¹.

Pensiya jamg'armasining jami daromadlari 2012 yilda 8065,4 mlrd. so'mni tashkil etgan, 2013 yilda 10302,1 mlrd. so'mni tashkil etgan, 2014 yilda 13013,7 mlrd. so'm

¹⁰ Karimov I.A. „2015 yilda iqtisodiyotimizda tub tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, modernizatsiya va diversifikatsiya jarayonlarini izchil davom ettirish hisobidan xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikka keng yo'l ochib berish – ustuvor vazifamizdir“. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari hamda 2015 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi. \ Xalq so'zi. 2015 yil. 16 yanvar.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi ma'lumotlari asosida.

bo'lgan, 2015 yilda 16557,0 mlrd. so'm rejalashtirilgan. Jamg'arma daromadlarining tarkibida Yagona ijtimoiy to'lovdan o'tkazmalar salmog'i yuqori ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Yagona ijtimoiy to'lovdan o'tkazmalar jami daromadlarda 2012 yilda 59,5 foizni tashkil etgan, 2013 yilda 57,3 foizni tashkil etgan, 2014 yilda 56,1 foiz bo'lgan, 2015 yilda 50,2 rejalashtirilgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014 yil 4 dekabrda №2270-sonli qaroriga ko'ra, 2015 yilda yagona ijtimoiy to'lovdan o'tkazmalar mikrofirmalar va kichik korxonalar, shuningdek fermer xo'jaliklari uchun ich haqi fondiga nisbatan 15 foizni tashkil etadi.

Fuqarolarning ish haqidan majburiy sug'urta badallari jami daromadlarda 2012 yilda 13,8 foizni tashkil etgan, 2013 yilda 14,4 foizni tashkil etgan, 2014 yilda 14,4 foiz rejalashtirilgan. Tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotish hajmidan majburiy ajratmalar esa, jami daromadlarda 2012 yilda 17,4 foizni tashkil etgan, 2013 yilda 15,4 foizni tashkil etgan, 2014 yilda 14,8 foiz, 2015 yilda 14,9 foiz rejalashtirilgan.

Jamg'armaning boshqa daromadlari jami daromadlarda 2012 yilda 5,9 foizni tashkil etgan, 2013 yilda 7,0 foizni tashkil etgan, 2014 yilda 6,4 foiz, 2015 yilda 6,7 foiz rejalashtirilgan rejalashtirilgan.

Yil boshiga kutilayotgan qoldiq 2012 yilda 59,5 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2015 yilda jamiga nisbatan 15,7 foizni ya'ni 2592 mlrd. so'm tashkil etishi rejalashtirilgan.

Natijada, yil yakuni bo'yicha jamg'arma xarajatlarini qoplab, ortiqcha tushirilgan soliq tushumlari soliq tushumlari aylanma mablag'lar hajmini 36,5 foizga ko'paytirdi yoki oylik joriy xarajatning 70 foizini qoplashga etarli zaxira mablag'lari shakllantirildi.

Ayni shu maromda, joriy yilning birinchi choragi bo'yicha Pensiya jamg'armasining daromad ko'rsatkichlari ortig'i bilan bajarilishiga erishildi hamda pensiyalarning o'z muddatlarida to'liq moliyalashtirilishi ta'minlandi.

Pensioner va nogironlarning turmush darajasi va hayot tarzi sifatini yanada oshirish hamda ijtimoiy muhofazasini mustahkamlash, davlat pensiya tizimini 2011-2016 yillarda barqaror rivojlantirish, maqbul ijtimoiy muhitni shakllantirish yo'li bilan fuqarolarni kafolatlangan davlat pensiyalari bilan ta'minlash hamda bu borada joylardagi shart-sharoitlarni yaxshilash yuzasidan Kompleks chora tadbirlar ishlab chiqildi va mazkur dastur o'rnatilgan tartibda Vazirlar Mahkamasida tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasining daromadlari ijrosi¹²

№	Ko'rsatkichlar	2012 yil		2013 yil		2014 yil		2015 yil(prognoz)	
		mlrd. so'm	Jamiga nisbatan (%)	mlrd. so'm	Jamiga nisbatan (%)	mlrd. so'm	Jamiga nisbatan (%)	mlrd. so'm	Jamiga nisbatan (%)
1.	Yagona ijtimoiy to'lovdan o'tkazmalar	4799,2	59,5	5907,4	57,3	7299,5	56,1	8324,2	50,2
2.	Fuqarolarning ish haqidan majburiy sug'urta badallari	1110,2	13,8	1482,7	14,4	1877,2	14,4	2463,8	14,9
3.	Tovarlar (ishlar, xizmatlar) sotish hajmidan majburiy ajratmalar	1401,5	17,4	1591,3	15,4	1933,0	14,8	2063,8	12,5
4.	Boshqa daromadlari	474,4	5,9	718,5	7,0	836,7	6,4	1113,1	6,7
5	Daromadlar	7785,3	96,5	9699,9	94,2	11946,4	91,7	13965,0	84,3
6	Yil boshiga kutilayotgan qoldiq	280,1	3,5	602,2	5,8	1067,3	8,3	2592,0	15,7
7	Jami daromadlar	8065,4	100,0	10302,1	100,0	13013,7	100,0	16557,0	100,0

¹² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 30 dekabrda №1675, 2012 yil 12 dekabrda №1887, 2013 yil 25 dekabrda №2099 va 2014 yil 4 dekabrda №2270-sonli qarorlari asosida .

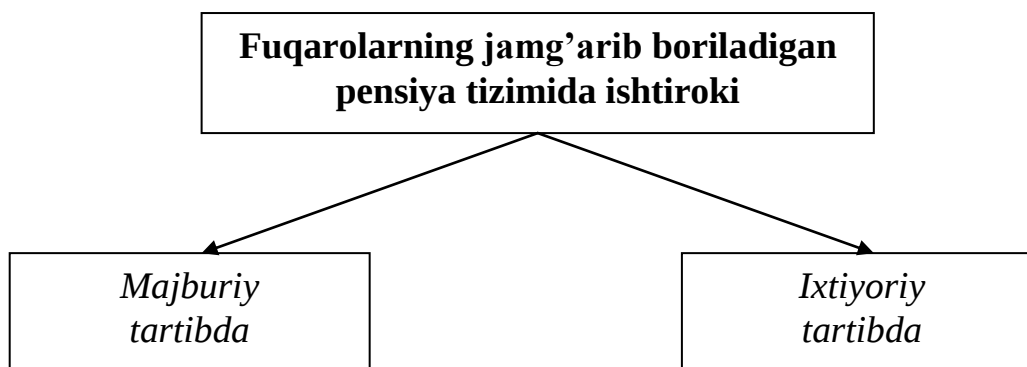
Respublikamizda fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya tizimi amaliyotga joriy qilindi, jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti iqtisodiy faol aholining ish joyi, mehnatga layoqati va daromadini yo'qotish bilan bog'liq turli hodisalardan ijtimoiy himoyalash shakli hisoblanadi. "Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi" moliyaviy kategoriya sifatida pul mablag'larining maqsadli fondlarni shakllantirish va keksalik chog'ida foydalanishning shakl va usullari yig'indisini o'z ichiga olgan iqtisodiy munosabatlar tizimini aks ettiradi.

O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonunning maqsadi – fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarini tartibga solishdan iborat. "Jamg'arib boriladigan pensiya" - kategoriya sifatida pul mablag'larining maqsadli fondlarini shakllantirib, keksalik chog'ida foydalanish shakl va usullarini yig'indisini o'z ichiga olgan iqtisodiy munosabatlar tizimini aks ettiradi.

O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi hududida doimiy yashovchi chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti olish huquqiga ega.¹³

Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimiga 2 xil a'zo bo'lish mumkin¹⁴:

- Ish beruvchilarning, shuningdek mehnat faoliyatini mehnat shartnomasi asosida amalga oshiruvchi fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya tizimida ishtirok etishi, agar qonun hujjatlarida boshqacha qoidalar nazarda tutilmagan bo'lsa, **majburiy**dir.
- Yakka tartibdagi tadbirkorlar, yuridik shaxs tashkil etmagan holdagi dehqon xo'jaliklarining a'zolari, shuningdek boshqa fuqarolar jamg'arib boriladigan pensiya tizimida **ixtiyoriylik** asosida ishtirok etadilar. (2.1-rasm)

-rasm. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya tizimida ishtirok etishi¹⁵

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida majburiy tartibda ishtirok etuvchi fuqarolarni hisobga olish ish beruvchining talabnomasiga muvofiq mazkur fuqarolarning asosiy ish joyidagi Xalq banki filialida amalga oshiriladi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida ixtiyoriylik asosida ishtirok etuvchi fuqarolarni hisobga olish ularning arizasiga muvofiq mazkur fuqarolarning yashash joyidagi Xalq banki filialida amalga oshiriladi.

¹³ O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni, 02.12.2004 y., N 702-II, 5-modda.

¹⁴ O'sha yerda, 6-modda

¹⁵ Qosimova G.A., Karimova Z.X. Budjetdan tashqari fondlar. O'quv qo'llanma. –T.: "IQTISOD-MOLIYA". 2009. - 212 b.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga olish quyidagilarni o'z ichiga oladi:
shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlari ochish;
jamg'arib boriladigan pensiya daftarchasini berish.

Xalq banki jamg'arib boriladigan pensiya tizimida fuqarolarning shaxsiy hisobini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda yuritadi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida fuqarolarning shaxsiy hisobini yuritishga doir hamda shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga taalluqli ma'lumotlar Xalq bankining yagona ma'lumotlar elektron bazasida shakllantiriladi va saqlanadi.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga olinayotganda fuqarolarga Xalq banki umrbod qilib belgilanadigan, doimiy shaxsiy tartib raqamli shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlari ochadi. Shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga tartib raqami berish fuqarolarning pasportidagi ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi.

Fuqarolarning yashash yoki ish joyi yoxud pasportidagi ma'lumotlar o'zgargan taqdirda shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'i tartib raqami o'zgarishsiz qoladi va yangi shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'i ochish talab etilmaydi.

Fuqaroning jamg'arib boriladigan pensiya to'lovlarini olish huquqini tasdiqlovchi jamg'arib boriladigan pensiya daftarchasi fuqaroga shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'i ochilganidan keyin Xalq banki tomonidan beriladi.

Jamg'arib boriladigan pensiya daftarchasida hisobga olingan sana, fuqaroning shaxsiga oid ma'lumotlar, shu jumladan shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'ining tartib raqami, shuningdek boshqa zarur ma'lumotlar ko'rsatiladi. Jamg'arib boriladigan pensiya daftarchasini berish tartibi va bunday daftarcha shakli O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi.

Jamg'arib boriladigan pensiya daftarchasi yo'qotib qo'yilgan (yo'qolgan) taqdirda uning dublikati shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'ining o'sha tartib raqami qo'yilgan holda beriladi.¹⁶

Jismoniy shaxslarning qonun hujjatlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan daromad solig'ining tegishlicha kamaytirilgan summasi hisobiga jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallarini ish beruvchi har oyda to'lab boradi.

Jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallarining miqdori xodimlarning, shu jumladan ishlayotgan pensionerlarning ish haqi va boshqa daromadi summasi asosida hisoblab chiqariladi hamda har yili O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan navbatdagi yilga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasi Davlat budjetini shakllantirish vaqtida belgilanadi.

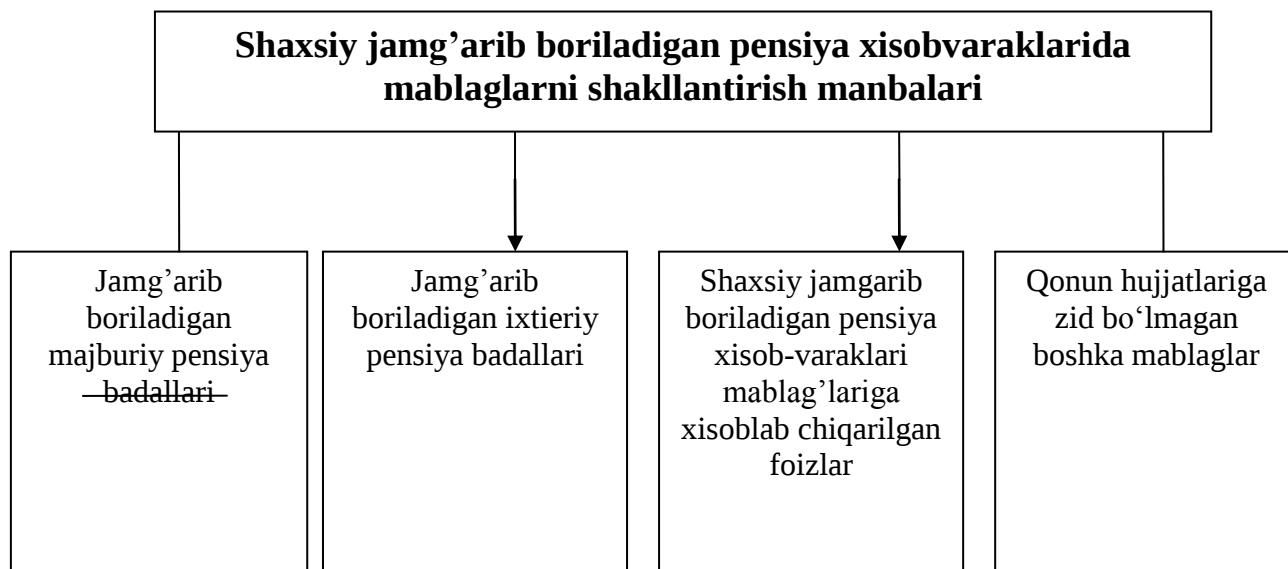
Ish beruvchiga o'zining mablag'lari hisobidan o'z xodimlarining shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga qo'shimcha badallar to'lash huquqi beriladi. Qo'shimcha badallarning miqdori va ularni kiritish muddatlari jamoa shartnomasida, agar bunday shartnoma tuzilmagan bo'lsa, ish beruvchi tomonidan xodimlarning vakillik organi bilan kelishib belgilanadi.

Ish beruvchining jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallarini to'lashi uchinchi shaxslarning foydasiga amalga oshirilishi mumkin emas.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida majburiy tartibda ishtirok etuvchi fuqarolar o'z shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga, shuningdek uchinchi shaxslar foydasiga

¹⁶ O'zbekiston Respublikasining "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni, 02.12.2004 y., N 702-II, 9-modda.

o'zlari mustaqil ravishda belgilaydigan miqdorlar va muddatlarda qo'shimcha badallar kiritishga haqli.¹⁷

-rasm. Shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlarida mablag'larni shakllantirish manbalari¹⁸

Xalq bankining Navoiy viloyat filiali bo'yicha 2005-2014 yillar davomida ishtirokchi korxona-tashkilotlar tomonidan jamg'arib boriladigan pensiya badallari kiritilganligi haqidagi reestr taqdim etilmagani tufayli 1,228,4 mln. so'm mablag' fuqarolarning hisob raqamlariga kiritilmagan. Faqat 2013 yil 1 may holatida reestr taqdim etmagan korxona va tashkilotlar soni 2021 tani yoki 316,0 mln. so'mni tashkil qiladi. Xalq banki filiali va soliq organlari o'rtasida o'zaro axborot almashish lozim darajada amalga oshmay qolgan. Davlat soliq organlari tomonidan qonunning 13-moddasida belgilangan talab qonun ijrosi ustidan nazorat etarli darajada tashkil etilmagan. Xalq bankining shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisob varaqlari holati to'g'risida fuqarolarni har yili xabardor qilib borish majburiyati belgilangan bo'lib, bu borada viloyat bo'yicha 552338 nafar ishtirokchidan 436002 nafariga xabar berilgan, xolos.

Shu bilan birga, joylarda jamg'arib boriladigan pensiya tizimining faoliyat ko'rsatishi masalasi yuzasidan xo'jalik yurituvchi sub'ektlar rahbarlari va buxgalterlari bilan tizimli ravishda seminarlar o'tkazishga, qonunning afzalliklari va mexanizmlarini aholiga tushuntirishga etarli darajada e'tibor qaratilishi kerak. Respublikamizda qonun ijrosi bo'yicha aniqlangan muammolar muhokama etilib, ularni bartaraf qilishga jiddiy ahamiyat berish lozim. Aholining bankka ishonchini yanada mustahkamlash maqsadida ularning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisob varaqlarida saqlangan mablag'larga foizlarni kunlik hisoblanishini yo'lga qo'yish hamda shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisob varaqlarining yillik harakati

¹⁷ O'zbekiston Resublikasining "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni, 02.12.2004 y., N 702-II, 10-modd.

¹⁸ O'zbekiston Resublikasining "Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida"gi Qonuni asosida 02.12.2004 y., N 702-II.

to'g'risidagi xabarnomalarni elektron tizimlar orqali ma'lumotlar berilishini takomillashtirish bilan bog'liq masalalar hal tilishi kerak.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'laridan jamg'arib boriladigan pensiya tizimi bilan bog'liq bo'lmagan majburiyatlarni bajarish uchun foydalanmaydi. Xalq banki jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larining alohida hisobini yuritadi. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini ko'paytirish hamda ularni pul qadrsizlanishidan himoya etish maqsadida bunday mablag'lardan investitsiya va kredit resurslari sifatida, shuningdek moliyaviy vositalarga joylashtirish uchun foydalanilishi mumkin.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'laridan investitsiya va kredit resurslari sifatida foydalanish O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda Xalq banki tomonidan amalga oshiriladi. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini moliyaviy vositalarga joylashtirish tartibi O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilanadi. Respublikamizda jamg'arib boriladigan pensiya badallarini kirituvchilar Xalq banki filialiga jamg'arib boriladigan pensiya tizimida hisobga olish uchun zarur ma'lumotlarni taqdim etishlari kerak.

Fuqarolarning shaxsiga oid ma'lumotlar bilan bog'liq barcha o'zgarishlar: mehnat shartnomasi tuzilganligi yoki bekor qilinganligi, pasportdagi ma'lumotlar hamda shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlarini yuritish uchun zarur boshqa ma'lumotlar o'zgarganligi to'g'risida xabar qilishlari shart.

Ish beruvchilar shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga badallarni o'z vaqtida kiritishlari hamda fuqarolarga hisoblab chiqarilgan va kiritilgan jamg'arib boriladigan pensiya badallari to'g'risidagi ma'lumotlarni ularning talabiga muvofiq berishlari shart.

3. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimini rivojlantirishda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish yo'nalishlari

Davlat pensiyasiga chiqqanlarni qo'shimcha ravishda pul mablag'lari bilan ta'minlash, fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti sohasidagi munosabatlarni tartibga solish maqsadida 2004 yil 2 dekabrda «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi qonuni kuchga kirdi. Bu esa, jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimining yangi shakli sifatida jamiyat hayotida muhim ahamiyat kasb etdi.

Jamg'ariladigan pensiya tizimlari hukumatning moliyaviy kafolatlaridan foydalanadi, ular daromadni ta'minlash imkonini beruvchi moliyaviy bozorlarning ishtirokchilariga aylanadi. Natijada pensiya to'lovlari ishlovchilarning nafaqat pensiyaga chiqqunga qadar bo'lgan ish haqidan, balki, mehnat faoliyati mobaynida to'langan badallari miqdoriga hisoblangan foizni ifoda etadi. Bir martalik qayta taqsimlashda pensiya tizimidan farqli ravishda jamg'arib boriladigan pensiya tizimida jamg'arma badallari nisbatan yuqori darajada belgilanadi va tegishli zaxira fondi shakllantiriladi. Jamg'arib boriladigan pensiya tizimining qo'llanishi mavjud pensiya tizimidagi kamchiliklarni kamaytirish va uning afzalligini kuchaytirishga yo'naltirilgan.

Xorijiy davlatlarda bunday tarkibni umumlashgan uch darajali tizim shaklida tasavvur qilish mumkin:

- ✓ davlat nazorati ostida amalga oshiriluvchi umumiy va majburiy pensiya tizimi. Mazkur modelda pensiya miqdori ish haqi miqdoriga bog'liq, ish beruvchi va yollanma ishlovchidan olinadigan badallarni qayta taqsimlash tamoyili asosida moliyalashtiriladi;
- ✓ majburiy jamg'arma tizimi orqali beriladigan va minimal jamg'arma stajini "to'plagan" kishilar uchun davlat budjetidan foydalanuvchi ijtimoiy pensiya tizimi;
- ✓ to'la kapitallashtirish va jamg'arish tamoyiliga asoslangan, individual hisob raqamlarni

yuritish orqali amalga oshiriladigan pensiya tizimi.

Demak, ikki holatda ham davlat tizimi oldingidagidek keksaygan shaxslarga minimal pensiya yoki ijtimoiy himoyalash sifatida ijtimoiy yordam ko'rsatadi. Xorijiy davlatlarida moliyaviy bozorning ma'muriy imkoniyatlari etarli darajada rivojlangan, davlat va jamg'ariladigan pensiya fondi faoliyatini tartibga solish va nazoratni amalga oshirish imkoniyatiga ega. Hozir bizda ikki xil avlodlar birdamligi va jamg'arma tuzilmalarining tarafdorlari mavjud. Gap shundaki, daromad miqdori kam bo'lgan ba'zi fuqarolar o'zining barcha daromadlarini iste'mol qilishga majbur bo'lganligi sababli xususiy pensiya tizimiga o'ta olmaydi, biroq, jamg'arish tizimidan butunlay voz kechish kerak, degan xulosa qilish ham noo'rindir.

Respublikamizda pensiya tizimini moliyalashtirishdagi islohotlarni tezlikda amalga oshirib bo'lmaydi, ularni iqtisodiy va ijtimoiy islohotlar bilan: bandlik, mehnat bozori, aholi daromadlari, budget tashkilotlari xodimlarining ish haqi, soliq, moliya va kredit sohasidagi islohotlar bilan birgalikda amalga oshirish lozim.

Fuqarolar uchun pensiya tizimini tashkil etishda jahonga mashhur Germaniya va Chili modellari andoza sifatida tanlandi. Pensiya ta'minotining ikki bazaviy modeli taqsimot-tortiluvchi va kapitallashgan modellardir. Mashhur venger iqtisodchisi Ya.Kornai taqsimot va kapitallashgan pensiya tizimlari o'rtasidagi farqlar mohiyatini asoslab berdi. Taqsimot modeli pensionerlarni hozirgi vaqtda amalda bo'lgan aholining iqtisodiy faol qatlami hisobiga ta'minlaydi. Pensiya tizimining kapitallashgan modeli taqsimotdan farqli ravishda insonning o'z mehnati va pensiya jamg'arilishi natijalari bilan uzviy bog'liq. Germaniyada taqsimot pensiya tizimi 1891 yilda joriy qilingan bo'lib, Evropa mamlakatlarida, MDH davlatlarida qo'llanilmoqda. Germaniyaning pensiya tizimidagi taqsimot-tortiluvchi modeliga ko'ra aholining iqtisodiy faol qatlami tomonidan to'langan majburiy pensiya badallari hisobidan pensiya xarajatlari shakllanadi va aholining iqtisodiy faol qatlamlari o'rtasida taqsimlanadi.

Chili modeli-kapitallashgan modeli sxemasi quyidagicha: pensiya badallarini investitsiya qilishdan va to'plashdan hosil bo'lgan kapital pensiya xarajatlarini qoplashga yo'naltiriladi. Pensiya badallari kapital to'lovchining shaxsiy hisob raqamida hisobga olib boriladi. Ushbu hisob raqamni pensiya fondlari yoki pensiya kassalari, sug'urta kassalari yoki banklar yuritadi. Pensiya mablag'larini tizimli investitsiya qilish bilan ushbu institutlar investitsiya daromadlariga ega.

Kapital yoki yig'ilgan pensiya badallari summasi ularni investitsiya qilishdan olingan daromad pensiya fondi faoliyati natijasida kapitallashgan pensiyaning moliyaviy manbasidir. Avlodlar birdamligi asosida qurilgan taqsimot modelidan farqli ravishda kapitallashgan model sug'urta tamoyiliga asoslanadi. Chili pensiya tizimini isloh qilishni yangi tizimga o'tish bilan bir vaqtda olib borgan mamlakatlardan biridir. Chili hukumati ushbu tadbirni o'tkazish bilan davlat budgetidagi budget taqchilligining katta qismini pensiya tizimi islohotlari doirasida qoplatadi.

Ekspertlarning hisob-kitobi bo'yicha qimmatli qog'ozlardan olinadigan daromadlarning bir foiz oshishi to'lanadigan pensiyalar miqdorini bir necha foiz oshirishga imkon beradi. Qimmatli qog'ozlarni sotib olish uchun ajratilgan mablag'lar o'sha qimmatli qog'ozlarni hozirgi real qiymati bo'yicha sotilgandan so'ng fuqarolarga pensiya ko'rinishida qaytariladi. Iqtisodiyotning ishlab chiqarish sohasi uchun uzoq muddatli sarmoya etishmasligi va unga keskin ehtiyoj mavjud sharoitda xususiy pensiya fondlari birinchidan, uzoq muddatli kreditlash fondlarini oshirish imkonini bersa, ikkinchidan, bunday tuzilmalarning yaratilishi budgetning ijtimoiy ta'minot xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi.

Pensionerlarning farovonligini qo‘shimcha ravishda oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish maqsadida «Fuqarolarning jamg‘arib boriladigan pensiya ta‘minoti to‘g‘risida»gi Qonuni qabul qilindi va 2004 yil 21 dekabrda Vazirlar Mahkamasining 595-sonli qaroriga asosan 2005 yil 1 yanvardan boshlab amaldagi fuqarolarning davlat pensiya ta‘minoti tizimiga qo‘shimcha ravishda jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi joriy etildi va fuqarolarning shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisob raqamlariga majburiy har oylik badallar jismoniy shaxslarning qonun hujjatlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan daromad solig‘i summasidan tegishli ravishda chiqarib tashlangan holda xodimning hisoblangan ish haqi (daromadi)ning bir foizi miqdorida amalga oshirilishi belgilandi.

Yuqoridagilarga asosan aholi o‘rtasida jamg‘arib boriladigan pensiya tizimiga qiziqish kuchaydi va unda ishtirok etuvchilar soni yildan-yilga oshib bormoqda. Masalan, bugungi kunda Navoiy viloyatda jamg‘arib boriladigan pensiya badali hisobvaraqlari ochgan fuqarolar soni 223,2 ming nafarni tashkil qiladi.

Jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi mablag‘laridan samarali foydalanish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Markaziy banki Boshqaruvining 2006 yil 7 oktyabrda 88- son va 282-v son Qarorlari bilan «Jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi mablag‘larini investitsiya va kredit resurslari sifatida joylashtirish tartibi to‘g‘risida»gi Nizom tasdiqlandi. Ushbu Nizom jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi mablag‘larini investitsiya va kredit resurslari sifatida, shu jumladan moliyaviy vositalarga joylashtirish tartibini belgilab berdi.

JBPT mablag‘lari quyidagi ob‘ektlarga joylashtirilishi mumkin:

—O‘zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog‘ozlariga:

—ipoteka obligatsiyalariga:

—amaldagi qonunchilikda belgilangan tartibda O‘zbekiston Respublikasida muomalaga chiqarilgan va listingdan o‘tgan korporativ qimmatli qog‘ozlarga:

—banklardagi milliy va chet el valyutasidagi muddatli depozitlarga:

—qonunchilikda belgilangan, muvofiqlashtiruvchi Kengash qarori bilan har bir holat uchun alohida tasdiqlangan va Nizomning 27 - bandi talablariga javob beradigan boshqa ob‘ektlarga.

Jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi (JBPT) mablag‘larini samarali joylashtirishni tashkil etish maqsadida Jamg‘arib boriladigan pensiya mablag‘larini joylashtirish va daromadlarini shakllantirish siyosatini belgilash bo‘yicha Muvofiqlashtirish Kengashi tashkil etildi.

Muvofiqlashtiruvchi kengash vazifalari quyidagilardan iborat:

—muddatlilik, qaytarishlilik, daromadlilik va diversifikatsiyalash tamoyillari asosida JBPT mablag‘larini joylashtirish ob‘ektlarini belgilash:

—JBPT mablag‘larining xar bir joylashtirish ob‘ektiga joylashtiriladigan eng ko‘p hajmini aniqlash:

—JBPT mablag‘larini joylashtirish ob‘ektlarini risklar bo‘yicha guruhlariga ajratish:

—JBPT mablag‘larini joylashtirish va investitsiya kilishdan olingan daromaddan Xalq banki oladigan marja miqdorini belgilash va fuqarolarning shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisobvarag‘iga hisoblanadigan foiz stavkasini belgilash.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligining va O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki Boshqaruvining qo‘shma qaroriga asosan “Jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi mablag‘larini investitsiya va kredit resurslari sifatida joylashtirish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomda “Jamg‘arib boriladigan pensiya tizimi mablag‘larini samarali joylashtirishni tashkil etish, Xalk bankining JBPT mablag‘larini joylashtirish bo‘yicha majburiyatlari, Xalk bankida JBPT mablag‘larini hisobini yuritishning o‘ziga xos xususiyatlari, JBPT mablag‘larini joylashtirish,

JBPT mablag'larini joylashtirish ob'ektlariga ko'yiladigan talablar, JBPT mablag'larini joylashtirishdan olinadigan mablag'larini taqsimlash qoidalari o'z ifodasini topgan. Nizom O'zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Konunga muvofiq ishlab chiqilgan bo'lib, Jamgarib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini investitsiya va kredit resurslari sifatida, jumladan moliya vositalarga joylashtirish tartibini belgilab beradi.

Mazkur Nizomga asosan, Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'lari va mablag'larni joylashtirish tushunchalari quyidagicha izohlab berilgan:

- Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'lari – Xalk bankdagi shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlarida jamlanadigan mablag'lar yig'indisi;

- mablag'larni joylashtirish – Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'laridan investitsiya va kredit resurslari sifatida, shuningdek, moliyaviy vositalarga joylashtirishda foydalanish.

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi majburiyatlarini joylashtirish tartibini ko'rib chiqamiz:

- Jamg'arib boriladigan pensiya badallari shaklida o'tkazilgan mablag'lar Xalk banki filiali tomonidan maxsus tranzit hisob rakamida xisobga olinadi va keyinchalik Xalq bankining Markaziy amaliyotlar filiali tomonidan 22628 - «Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqdagi mablag'lar» balans hisob raqamida jamlanib boriladi;

- Xalq bankining Markaziy amaliyotlar filiali tomonidan jamlangan JBPT mablag'larining umumiy summasiga hamda kalendar yil davomida jamg'arib boriladigan pensiya to'lovlarining mo'ljallangan hajmidan kelib chiqqan holda joylashtirish uchun yo'naltiriladigan bo'sh mablag'lar hajmi belgilanadi;

- Xalk banki filiallarida maxsus hisobvaraklardagi JBPT mablag'lari qoldig'i jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridan bir oy davomida amalga oshirish uchun zarur bo'lgan to'lovlar summasidan kam bo'lmasligi lozim;

- JBPT mablag'larini joylashtirish Muvofiqlashtiruvchi Kengash tomonidan tasdiqlangan kvotalarga muvofiq Xalk banki tomonidan amalga oshiraladi;

- JBPT mablag'larini ob'ektlari bo'yicha joylashtirish kvotalari har chorakda Muvofiqlashtiruvchi Kengash qarorlari bilan tasdiqlanadi;

Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini investitsion yo'nalishida foydalanishda mavjud bo'lgan risklarni kamaytirishda quyidagilarga e'tibor qaratish lozim:

- kredit tashkilotining faoliyat olib borish bo'yicha lozim bo'lgan kasbiy tajribaga egaligi;
- aktivlarning minimal miqdori, tarkibi va strukturasi bilan bog'liq bo'lgan kasbiy faoliyatning amalga oshirish tajribasiga ega ekanligi;

- kredit tashkilotining yoki xo'jalik yurituvchi sub'ektni xususiy kapitalining minimal miqdori;

- korporativ qimmatli qog'ozlar emitentlaring rentabelliligi, moliyaviy barqarorligi, ish yuritish va bozordagi faolligi hamda amaldagi qonunchilik va Muvofiqlashtiruvchi Kengash tomonidan belgilangan boshqa talablar;

Nizomda nazarda tutilgan, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar hisoblanadigan boshqa ob'ektlarga joylashtirishda ularning moliyaviy hisobotlarning ishonchiligi to'g'risidagi tasdiqlangan auditorlik xulosasi, soliq inspeksiyasi tomonidan tasdiqlangan moliyaviy hisoboti, Jamg'arib boriladigan pensiya tizimi mablag'larini joylashtirish to'g'risidagi ariza berishdan

oldingi uch yil uchun foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotni xamda JBPT mablag'larini joylashtirish masalasini batafsil ko'rib chiqish uchun zarur bo'lgan boshqa hujjatlarni taqdim etishi lozim.

Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minotini budjetining uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun pensiya tizimini daromadlarini shakllantirish va mablag'laridan foydalanishning samaradorligini oshirish borasida quyidagi muammolarni hal etish lozim:

- jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti daromadlarining shakllanishida korxona, tashkilot va muassasalarning o'z vaqtida to'lash qobiliyatiga ega emasligi, ya'ni ba'zi korxonalarda bankdagi hisob raqamida pul mablag'i mavjud emasligi;

- jamg'arib boriladigan pensiya jamg'armasi mablag'laridan foydalanishdagi vakolat har bir filialning o'z zimmasiga yuklatilmaganligi, ya'ni jamg'arib boriladigan pensiya tizimining mablag'laridan foydalanishda Xalq banki filialining o'zi tuman miqyosida ishlab chiqarishga va yangi ish o'rinlarini yaratishga imkon berilmaganligi;

- O'zbekiston Respublikasida pensiya tizimining xarajatlarini moliyalashtirish "avlodlar birdamligi" tamoyiliga asoslanishi davlat pensiya tizimidagi yoshga doir pensiya turining Pensiya jamg'armasining mablag'laridan moliyalashtirilayotganligi;

- Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida amal qilayotgan qonun xujjatlarining ba'zi kamchiliklarini bartaraf etilmayotganligi;

- Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida majburiy tartibda qatnashayotgan ishtirokchilari soni ixtiyoriy tartibda qatnashayotgan ishtirokchilarga nisbatan ustunligi;

- Jamg'arib boriladigan pensiya tizimida ba'zi ishchi o'rinlari soni me'yori o'rnatilgan korxonalarda ishchi xodimlarning mavjud emasligi;

- Korxona, tashkilot va muassasalarning xalq bankiga topshiriladigan reestrini o'z vaqtida topshirilmayotganligi;

- Tuman bo'yicha pensiya daftarchalarini tarqatishni to'liq o'z vaqtida amalga oshirilmaganligi;

Yuqoridagi muammolarni echimini topish orqali jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimining kelgusidagi faoliyatini yaxshilash mumkin.

XULOSA

Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimida ham olib borilayotgan islohotlar natijasida fuqarolarning iqtisodiy holati yaxshilanmoqda. O'zbekiston Respublikasida shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimini shakllantirish va rivojlantirish masalalarini nazariy jihatdan o'rganilib amalga oshirilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi xulosalar olindi.

1. Pensiya mablag'larini tizimli investitsiya qilish bilan ushbu institutlar investitsiya daromadlariga ega. Kapital yoki yig'ilgan pensiya badallari summasi ularni investitsiya qilishdan olingan daromad pensiya fondi faoliyati natijasida kapitallashgan pensiyaning moliyaviy manbasidir. Avlodlar birdamligi asosida qurilgan taqsimot modelidan farqli ravishda kapitallashgan model sug'urta tamoyiliga asoslanadi.

2. Mamlakatimida jamg'arib boriladigan pensiya tizimining huquqiy asoslarini yanada takomillashtirish va amaliyotga joriy etish bank-moliya tizimi moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi va iqtisodiyotning strategik tarmoqlardagi investitsion loyihalarni amalga oshirishda yana bir turtki vazifasini bajaradi. Fuqarolarning shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag'larining saqlanishi va to'lanishi Davlat tomonidan kafolatlanadi. Shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlarida to'plangan mablag'larga daromad hisoblash foizi inflyatsiya darajasida yuqori bo'lishi lozimligi ko'rsatilgan.

3. Hukumatimiz tomonidan Budjetdan tashqari Pensiya jamg'armasiga mablag' to'lovchi korxona-tashkilotlarning mas'uliyati oshirilib, bunday ijtimoiy ahamiyatdagi mablag'larni o'z vaqtida hamda etarli miqdorda to'lash talabi qo'yilgan. Lekin keyingi paytda ayrim korxonalar, ayniqsa, xususiy savdo va umumiyovqatlanish korxonalari, qurilish firmalari va fermer xo'jaliklari ishchilariga hujjatlar bo'yicha kam ish haqi hisoblanib, unga nisbatan hisoblanadigan yagona ijtimoiy to'lov va ish haqidan ushlanadigan to'lovlardan qochish, ko'proq "konvert" usulida ish haqi berish holatlari kuzatilmoqda. Davlat va xususiy pensiya tizimi amalda bo'lgan ikki holatda ham davlat oldingidagidek keksaygan shaxslarga minimal pensiya yoki ijtimoiy himoyalash sifatida ijtimoiy yordam ko'rsatadi. Daromad miqdori kam bo'lgan ba'zi fuqarolar o'zining barcha daromadlarini iste'mol qilishga majbur bo'lganligi sababli xususiy pensiya tizimiga o'ta olmaydi, biroq, jamg'arish tizimi bosqichma-boskich rivojlantiriladi.

4. Ijtimoiy risklar kishilar hayoti, sog'lig'i va moliyaviy ta'minotiga xavf tug'diradi, inson faoliyatining turli sohalarida yuz beradi. Ijtimoiy sug'urta aholini turli xavf-xatarlardan ijtimoiy himoyalash hisoblanadi, ya'ni ishdan bo'shash, mehnatga layoqatlilikni, daromadni yo'qotish kabi mablag'lar yuzasidan xavf-xatarlar yig'indisi hisoblanadi. Ijtimoiy xavf-xatarning ehtimollik darajasi pensiya tizimining mazmuni va chegaralarini belgilaydi. Pensiya tizimining pirovard vazifasi inson ehtiyojini hamda uning keksalik chog'ida himoyalalanishga bo'lgan talabini qondirishdir degan xulosa chiqarish imkonini beradi.

5. Pensiya ta'minotining xususiylashtirish dasturi iqtisodiyotga investitsiyalarning ichki imkoniyatlarini taqdim etadi. Aynan, moliya sohasida pensiya islohotlariga ehtiyoj va iqtisodiy islohotlarning kengaytirilgan sohasi kesishadi. Kapital bozori rivojlanishi, pensiya fondlari pullarini investitsiya qiladigan moliyaviy dastaklarini taqdim etish uchun juda muhim.

6. Fuqarolarning jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti tizimini rivojlantirish va ko'rsatilayotgan xizmatlar turkumini kengaytirish kerak. Fuqarolar uchun jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti dasturida o'z hisob raqamlarini internet, mobil qurilma, va SMS lar orqali monitoring qilish tizimini takomillashtirish lozim.

7. Shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga jamg'arib boriladigan majburiy pensiya badallarining to'g'ri va to'liq hisoblab chiqarilishi hamda o'z vaqtida to'lanishi bo'yicha risklar paydo bo'lishi mumkin. Bizning fikrimizcha, iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya tizimini isloh qilish natijasida tizimni modernizatsiyalash talab etadi. Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti strategiyasini ishlab chiqishda ijtimoiy risklarni e'tiborga olinishi kerak.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi.-Toshkent. "O'zbekiston". 2008. - 40b. (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
2. O'zbekiston Respublikasining «Fuqarolarning davlat pensiya ta'minoti to'g'risida»gi Qonuni. 1993 yil. 3 sentyabr. (o'zgartirish va qo'shimchalar bilan).
3. I. Karimovning "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari" nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodiyot. 2009. 120 b.
4. Vahobov A.V., Abdullaev Yo.A., O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimovning "Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etish yo'llari va choralari" nomli asarini o'rganish bo'yicha o'quv qo'llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2009. 100 b.
5. Vahobov A.V., T. Malikov. Moliya: Umumdavlat moliyasi. O'quv qo'llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYA" - 2010, 595 b.
6. Vahobov A.V., T. Malikov. Moliya. O'quv qo'llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYA" - 2012, 598 b.
7. Ibragimov A.K., Sugirbaev B.B. Budjet nazorati va auditi. O'quv qo'llanma. T.: «infoCOM.uz». 2009. 192b.
8. Malikov T.S., Xaydarov N.X. Budjet daromadlari va xarajatlari. O'quv qo'llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2007. – 245 b.
9. Malikov T., Jalilov P., Budjet-soliq siyosati. Mongrafiya. T.: Akademnashr, 2011. 472 b.
10. Qosimova G.A . Ijtimoiy-madaniy sohalarni rivojlantirish budjet siyosati. Monografiya.-T.: "Moliya", 2004 yil. 152 b.
11. Nurmuxamedova B., Kabirova N. "Moliya", O'quv qo'llanma. T.: "VNTSHINVESTPROM", 2014. 224b.
12. Срожиддинова З. Бюджетная система Республики Узбекистан. T.: «infoCOM.uz». 2010. 480 стр.
13. Срожиддинова З. Межбюджетные отношения T.: «infoCOM.uz». 2010. 140 стр.
14. Srojiddinova Z. O'zbekiston Respublikasi budjet tizimi. T.: «infoCOM.uz». 2010. 480b.
15. Qosimova G.A. Mahalliy budjetlarni tuzish va ijrosini ta'minlash. O'quv qo'llanma. T.: "Fan va texnologiya". 2007. 201 b.
16. Qosimova G.A. G'aznachilik. O'quv qo'llanma. T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2013. 448b.
17. Qosimova G.A , Karimova Z.X.. Budjetdan tashqari fondlar. Darslik. Toshkent. "Moliya-Iqtisod", 2009 yil. 248b
18. Xaitov A., Ziyadulaev M. O'zbekistonda pensiya ta'minoti va xorijiy tajribasi. O'quv qo'llanma. –T.: "Adolat". 2009. -172 b
19. Тухтарова М.С., Ниязматова З.М. Пенсионное обеспечение граждан. Справочник для населения. Ташкент «Норма» - 2010.

20. Kasimova G.A., Botirov A.A. Jamg'arib boriladigan pensiya ta'minoti. Monografiya. «Iqtisod-moliya». T., 2014. 118 b.

21. Internet saytlar:

www.gov.uz (O'zbekiston Respublikasi hukumat portalı)

www.mf.uz (O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi rasmiy sayti)

www.undp.uz (BMTTD rasmiy sayti)

www.lex.uz (O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligi)

www.publicfinance.uz (O'zbekistonda budjet islohotlari loyihasi sayti)

www.statistics.uz (O'zbekiston Respublikasi Davlat statistikasi qo'mitasi rasmiy sayti).